

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1995 m. vasario mėn. 18 d. / February 18, 1995

Nr. 34(7)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuvos nepriklausomybė po amžinosios ginties ženklų

Nuo Mindaugo prasidėjo ir il-
gus amžius gyvuoja Europoje
Lietuvos valstybė. Ant Min-
daugo Lietuvos karalystės pa-
matų išaugo, buvo apginta ir
klestėjo Vytauto laikų Lietuva.
Po to buvo permainingi šimt-
mečiai, kol svetimieji ilgą
pavergę Lietuvą.

Visa Lietuvos valstybės isto-
rija nusako keliais esminiais
žodžiais: tai — amžinosios gin-
ties, skaudžių netekčių ir vals-
tybės atstatymų istorija. Po
kiekvieno sugriovimo tauta vėl
keliasi ir atstatyti savo valstybę
ant senosios Lietuvos pamatų.

1918 m. vasario 16 d. tapo ker-
tine Lietuvos valstybės atsta-
tymo 20 amžiuje data. Tą dieną
Valstybės Taryba paskelbė at-
statanti nepriklausomą, demo-
kratiniais pamatais sutvarkytą,
Lietuvos valstybę su sostine
Vilniumi. Tai buvo jau 20 am-
žiaus tragiško likimo ženklų
pažymėtos Lietuvos vėžlaus
pakilimo pradžia. Po to buvo
pergalingos savanorių nepri-
klausomybės kovos. Buvo ir
1920 m. gegužės 15 d. Steigia-
mojo Seimo rezoliucija, ir
Vilniaus bei dalies Lietuvos
okupacija, ir Klaipėdos krašto
susigrąžinimas, ir du nepriklau-
somybės dešimtmečiai. Bet virš
Lietuvos jau tyrojo Rusijos iš
anksto sumanyta naujo Lietu-
vos pavergimo grėsmė. Rusija
tik laukė patogios progos.

1940 m. birželio 15 d. prasi-
dėjo didžiausių netekčių, pusės
amžiaus okupacijų ir žiauraus
genocido laikotarpis. 1941 m.
birželio 23 d. sukilimas buvo
aukų pareikalavęs bandymas
atstatyti Lietuvos valstybę. Nuo
1944-ųjų tauta dešimt metų
kovojo už savo laisvę prieš sovie-
tinius okupantus ir sudėjo di-
džiulius kraujo aukas. Iš vals-
tybės vėl beliko tik jos pamatai.
Vėliau vieni pasiryžę patriotai
atkakliai tęsė rezistenciją
Lietuvoje, o kiti dėjo pastangas
užsienyje išsaugoti teberuse-
nantį Lietuvos valstybės ug-
nelę.

Kai po pusės amžiaus jau atro-
dė net vilties negalėjo likti,
įvyko stebuklas — vėl pakilo
Lietuva! 1990 m. kovo 11 d.

Aktu Lietuvos valstybės nepri-
klausomybė dar kartą buvo at-
statyta. Kovo 11 Akte ypač pa-
brėžta, kad Vasario 16 Akto ir
1920 m. gegužės 15 d. Steigia-
mojo Seimo rezoliucija niekada
nebuvo nustoje galios ir yra
Lietuvos valstybės konstitucinis
pamatas. Tada Kovo 11 Akto vėl
prikėlė vykdymui Vasario 16
Akto uždavinį — atstatyti de-
mokratiškais pagrindais tvar-
tą Lietuvos Respubliką su
sostine Vilniumi. Kartu Kovo 11
Aktas sujungia prieš 77 metus
vasario 16-ąją atkurtos Lietuvos
Respublikos tęstinumą per pu-
sės amžiaus okupacijos bedug-
nę. Istorijos ratas apsisuko. Vėl,
kaip ir tada, tenka atstatyti su-
griautą valstybę ant senųjų jos
pamatų. 1991 m. sausio 13 Lie-
tuva beginklių piliečių valios
jėga ir kraujo auka vėl apgynė
savo trapią laisvę ir įrodė pa-
sauliui esanti laisvės verta.

Šiandieną Lietuva yra pripa-
žinta nepriklausoma valstybė,
pirmą kartą šiame šimtmetyje
su istorine sostine Vilniumi ir
Klaipėda. Tautos reikalavimu,
iš Lietuvos žemės pasitraukė
okupacinė kariuomenė. Tad gal
pagaliau atėjo diena, kai niekas
Lietuvai jau nebegresia ir
galime laiką skirti tik kūrybai,
rūpintis tik krašto ir savo ge-
rovių?

O gal teturime tik Dievo Lie-
tuvai duotą trumpą istorijos
pertraukėlę, kad galėtume gi-
liau suvokti, ko ateičiai mus
moko Lietuvos netekčių ir vals-
tybės atstatymų istorija?

Šią šventą dieną to aš klausiu
savęs, ir norėčiau paklausti
mūsų visų. Galbūt kiekvieno
mūsų atsakymai gali skirtis,
tačiau būtų gerai, kad esminis
supratimas būtų bendras.

Aš manau, kad Lietuvos
istorija moko, jog Lietuva
privalo neprarasti pavojaus
jausmo ir būti pasirengusi
amžinajai ir visuotinei ginčiai.
Hanibalas vis tebestovi už ry-
tinių Lietuvos vartų.

Grėsmės akivaizdoje vis dar
tebesami vienu vieni. Vaka-
rmas labiau rūpi Rusijos nuotai-
kos ir jos stiprybė, o ne mūsų
saugumas. Tačiau tai turėtų

KALINYS 2503...

Lietuvos nepriklausomybės akto signataras,
Vytauto Didžiojo universiteto profesorius,
ateitininkų kūrėjas
Pranas Dovydaitis (1886-1942)

VYTAUTAS DOVYDAITIS

Nė mėnesiui nepraėjus nuo rau-
donosios armijos invazijos į Lie-
tuvą 1940 metais, prieš patius
„liaudies seimo“ rinkimus, liepos
11-12 naktį nuvilnijo žymesnių
lietuvių inteligentų areštų ban-
ga. Buvo suimti ir įkalinti profe-
soriui Pranui Dovydaičiui itin ar-
timi žmonės — Leonas Bistras,
Pranas Dielininkaitis, Ignas
Skrupskelis, Juozas Leimonas ir
kai kurie kiti. Kol kas tėvas dar
buvo nesuimtas, bet jau bedarbis.
Liepos 16 dieną uždare Vytauto
Didžiojo universiteto Teologijos
filosofijos fakultetą, tad savaime
darbo neteko ir profesoriai. Tą
patį mėnesį jis buvo išstumtas iš
Enciklopedijos redakcijos, kur ge-
rokai anksčiau buvo paskirtas vy-
riausiojo redaktoriaus pavaduoto-
ju. Nebuvo kalbos ir apie tolesnį

* Vytautas Dovydaitis, jaunesny-
sis Prano Dovydaičio sūnus, gimė
1920 metais Kaune. Į Sibirą išvežtas
1941 m. birželio 14 d., grįžęs iš trem-
ties į Lietuvą dirbo kaip žurnalistas,
atsidėjo nuo pat mažens pamėgtai
aviacijai. Praėjusiais metais buvo iš-
leista jo atsiminimų knyga *Lemta bu-
vo išklikti* (Kaunas: Lietuvos technikos
muziejus, 1994).

skatinti mūsų pasiryžimą, o ne
nusivylimą ar susitaikymo nuo-
taikas.

Man atrodo, kad jeigu mūsų
tauta prarastų pavojaus jausmą
ir pasiryžimą gintis, būtų pa-
smerktas naujoms netektims.
Lietuva, netekusi daug savo
žmonių ir etninių žemių, jau
vargu ar gali prarasti dar kokią
dalį savęs. Lietuva turi būti
pasirengusi ginti savo laisvę ir
savo žemę tik žūtbūtine kova.

Man atrodo, kad Lietuvai ilgą
yra lemta skirti savo dvasines
ir medžiagines galias dvejo-
piems poreikiams: tiek kūrybai
ir krašto atstatymui, tiek ir
pasirengimui ginčiai. Čia prisi-
menu Algirdo Saudargo pasaky-
mą, jog ir pati tautos kūryba
stiprina jos gynybą. Aš manau,
kad kaip tik dabar, kol naujas
pavojaus dar neužgriuvo, reikia
visu rimtumu ruoštis negink-
luotam ir ginkluotam visų
piliečių pasipriešinimui. Jeigu
mes nebūsime pasirengę prie-
šintis ir gintis, Rytuose vėl kam
nors kils pagunda mūsų nepri-
klausomybės laikotarpį sutrum-
pinti. Prieš puldamas pasiro-
šusių gintis ir dvasiškai nepa-

jo įkurtų žurnalų leidimą — tesu-
spėjo išleisti jungtinį *Kosmos* 7-12
numerį.

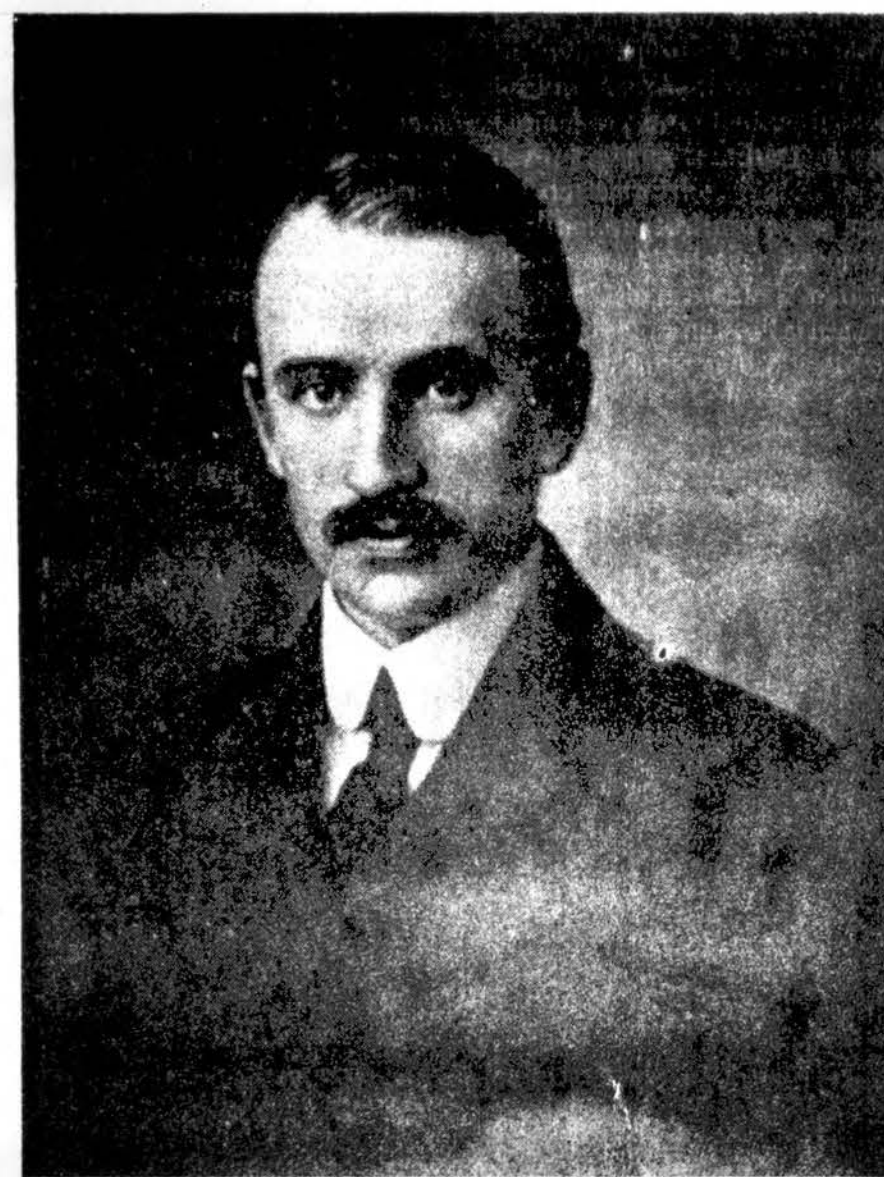
Lietuvos vyriausybė, įvertinda-
ma tėvo nuopelnus mūsų tautai,
jam, kaip 1918 m. vasario 16 d.
Lietuvos nepriklausomybės akto
signatarui ir buvusiam ministrų
kabineto pirmininkui, paskyrė
Čekiškės valsčiuje, Paprienių
kaime, 20 hektarų žemės. Vėliau,
nupirkus dar porą sklypų iš bu-
vusių savanorių, nepanorusių
ūkininkauti, žemės valda su miš-
ku dar išsiplėtė. Čia buvo pa-
statytas klonaus, tvartas, gyve-
namasis namas, išgyta gyvulių.
Netekęs darbo Kaune, į Paprie-
nius, prie Dubysos, tėvas išvežė
dalį savo turtingos bibliotekos.
Padedamas sumanaus ūkvedžio
(Čyvo), pradėjo tvarkytis ūkyje.
Bet tai truko neilgai. Ne tik jam,
bet ir kitiems „buožėms“ buvo
nustatyta privaloma grūdų pylia-
vų norma, kurios jis neįstengė
įvykdyti, nes pavasario sėja jau
buvo pasibaigusi. Tėvas buvo
paduotas į teisimą ir tikėjosi būti
iš ūkio išvartas, geriausiu atve-
ju dar turėjo vilties likti žemės
ūkio darbininku. Jis, valstiečio
sūnus, jaunystėje išmoko visus

laužiamą tautą, bet koks užpuo-
likas bus priverstas pagalvoti,
o nepagalvojęs — nusvils nagus.
Plėšrūno akivaizdoje ežys yra
saugesnis už triušį. Tą įrodė ne
tik mūsų pačių, ne tik čekėnų,
bet ir daugelio kitų tautų
patirtis.
Sudrauskindami dabartinius Lie-
tuvos vadovus, kai jie kalba, jog
Lietuva turi jaustis esanti maža
ir privalo paklusti svetimųjų
valiai bei interesams. Kvieski-
me šeimas, mokyklas, pilietines
ir patriotines organizacijas nuo
jaunų dienų ugdyti visų piliečių
valią, pasiryžimą ir sugebėjimą
priešintis priešpaužai ir gintis
nuo bet kokios prievartos — po-
litinės, ekonominės ar karinės.

Tikiuosi, kad *Draugo* skai-
tytojų būsiu suprastas, jog Va-
sario 16 proga kalbu apie gyny-
bą, vien tik norėdamas, kad šią
šventę ateityje Lietuva visada
švestų, būdama laisva, kad
daugiau Lietuvos valstybės
nereikėtų atstatinėti nuo pačių
pamatų.

Česlovas Stankevičius

* Česlovas Stankevičius, Lietuvos
ambasadorius ypatingiems reika-
lams, yra buvęs Kauno Sąjūdžio
tarybos pirmininkas, dirbo kaip
Miestų statybos projektavimo in-
stituto Kauno filialo vyriausias in-
žinierius. Pirmojoje atskirusios ne-
priklausomos Lietuvos vyriausybėje
jis ėjo Aukščiausiosios Tarybos pi-
rmininko pavaduotojo pareigas. Buvo
Lietuvos delegacijos deryboms su Ne-
priklausomų Valstybių Sandraugos
(NVS) šalinis darbo grupės pirmini-
kas, yra krikščionių demokratų frak-
cijos Seime patarėjas. Česlovas Stan-
kevičius yra vienas iš Kovo 11-osios
Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo
akto signatarų.

Pranas Dovydaitis (1886-1942)

kaimo darbus. Viena paskuti-
niųjų laiškų savo kolegai jis rašė:
„...Bet užtat atiduosi ūkį ki-
tiems valdytojams pavyzdingai
apsėta, taip pat smulkesnius sta-
tybos darbus ketinu vartyti iki pa-
skutinio momento...“

Nelemta jam buvo to sulaukti.
Jis buvo išplėstas iš gimtosios
žemės — Lietuvos. Nebuvo jis pa-
mirštas, o tik „pataupytas“ di-
džiamam Lietuvos žmonių trėmi-
mui į Sibirą.

1941 metų birželio 14 d. tėvas
buvo suimtas savo ūkyje, Paprie-
niuose, ir iš čia nugabentas į
Kauną. Gyvulinuose vagonuose
kaliniai buvo nuvežti į Ukrainą
— Starobelską Donbase. Ten buvo
suvaryti prie seno vienuolyno, jau
paversto stovykla, aptverta spyg-
liuota viela, apstatyta sargybos
bokšteliais.

Vienuolyno teritorija buvo
kimštė prikimšta lenkų. Daugiau
kaip tūkstantis lietuvių buvo
„įkurdinti“ patvoryje, juos saugo-
jo enkavedistai. Pradėję kratas,
atiminėjo laikrodžius, žiedus, pi-
nigus...

Po keleto dienų lenkus sugrūdė
į vagonus ir išvežė. Lietuvius su-
varė į stovyklos vidų, ir tada jie
sužinojo, kad prasidėjo karas. Dar
po dienos enkavedistai kalinius
surūšiavo ir paskirstė, į kokius
gulagus jie bus vežami. Tėvas
pateko į tą vyrų grupę, kuri iš
anksto buvo nukreipta į šiaurės
Uralą.

Po varginančio važinėjimo pa-
siekus Sosvos miestelį, kelionė
baigėsi. Kaliniai buvo išskeldinti
ant Sosvos upės (didžiausios Sibi-
ro upės Obės intakas) kranto ir
keletą dienų laukė, kol kateris
atitemptų baržas. Dar diena kelio-
nės ir nežinomybės. Kur jie buvo
vežami, galima buvo tik spėlioti,
sargybiniai apie tai neprasitarė.
Pagaliau baržas priėjo Gario
miestelio prieplaukoje. Tai labai
izoliuota vietovė, apie 300 km į
šiaurės rytus nuo Sverdlovsko,
subarktinio klimato sritis. Jau
liepos pabaigoje prasidėdavo šalnos,
rugsėjo pradžioje iškrinta pirma-
sis sniegas, o gruodžio mėnesį
šaltis spigina iki minus 45 laips-
nių.

Šiauriniame Urale sovietai
įsteigė koncentracijos stovyklų
kompleksą „Severno-Uralskije la-
geri“.

Gario miestelio aplinka — pel-
kėtos vietovės, o pagrindinis jos
turtas — taigos miškai. 47-ajame
lagpunkte — apie keliolika kilo-
metrų į rytus nuo Gario mies-
telio, į kurį buvo suvaryta daug
lietuvių, jau buvo spėję pabuvoti
lenkai. Ant medinių sienų buvo
išpjaustyta daug lenkiškų pavar-
džių, kryžiaus ženklų. Dalis len-
kų dar buvo like.

Lietuvių kalinių jėgas smar-
kia alino klimatas, katgorinis
darbas, labai menkas maistas.
Čia ir „baltųjų naktų“ sritis. Nuo
birželio vidurio nebūna atgaiva

nešančios tamsos — dangus pabū-
na gelsvos spalvos, ir jau prade-
da švisti ryto žara. Kaliniai kas-
dien buvo varomi kirsti medžiu.

Prasidėjus šalčiams, niekas ne-
davė šiltesnio drabužio. Kaliniai
ardė senas suplyšusias vattines, iš
jų darėsi kojines.

Apie sunkias iki paklaikimo
dienes Gario koncentracijos sto-
vykloje Vilniaus istorikas pro-
fesorius Stanislas Koscalkovskis
parašė dienoraščio užrašų
knygą „Reptularz“. Autorius iš
lagerio buvo paleistas 1942 metų
sausio mėnesį. Jo knyga buvo iš-
leista Londone. Joje daugelyje
vietų minimas ir profesorius Pra-
nas Dovydaitis. Kai ką cituoju iš
šio leidinio.

„...Šaltis, alkis, nešvara, iškan-
kinimas, ligos. Kai žemė buvo
smarkiai įšalus, kurdavom lau-
žus ir šitaip žemę atšildydavome.
Kasdavom duobes mirusiems.
Ten, kur būdavo palaidotas brolis
lietuvis, statydavom stulpelį ir
pieštukų užrašydavom pavardę.
Vėliau tam reikalui ėmėme ga-
minti rašalą iš beržo gumby.

Pradžioje buvo bandoma lavonui
sukalti medinių lentų dėžę-kars-
tą. Tačiau tam netrukus nebuvo
nei jėgų, nei laiko. Tad versdavo
duobėn po kelis iš sykiu nuogus,
nes valdiškus marškinius ir ap-
rangą reikėdavo gražinti sandė-
liui. Vis dažniau žmonės mirė
nuo išsekimo, nepakeliamo darbo
ir kankinančio bado. Kas naktį
mirdavo 5-6 žmonės. Iš vieno 750
žmonių ešelono vėliau beliko tik
60 gyvų lietuvių.

Visą 1941 metų rudenį su prof.
Dovydaičiu dirbome miško dar-
bus. Kirtome mišką, „vedėme“
miško kelius...
Vėliau jis labai nusilpo, buvo
paskirtas dirbti „zonoje“ (t.y.
lagerio teritorijoje). Ten dirbo
lengvesnius darbus: pyne vyšas,
vijo virves, kapojo malkas bara-
kui šildyti, kūrė krosnis“.

1975 metais Čikagoje 1,500 eg-
zempliųjų tiražu buvo išleista
Juozo Girniaus parašyta beveik
800 puslapių iliustruota mono-
grafija *Pranas Dovydaitis*. Joje
pateikiama labai išsami mano tė-
vo gyvenimo istorija, įvertinant jo
veiklą Lietuvos nepriklausomy-
bei atgauti 1918 metais, profeso-
riavimą Vytauto Didžiojo univer-
sitete, buvęs mano tėvo studentas
Juozas Girnius, skyrė daug
vietos. Ne vienas šio leidinio eg-
zempliorius buvo pravežtas pro
„geležinę uždangą“, kuri mus
skyrė nuo laisvojo pasaulio. Šiai
kapitalinei monografijai medžia-
gą padėjo surinkti mano sesuo
Ona (1984 metais mirusi Florido-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Vasario Šešioliktajai • Vieno iš Nepriklausomybės akto signatarų
likimas: Pranas Dovydaitis, kalinys Nr. 2503... • Aleksandro
Radžiaus eilėraščiai • Klaipėdos choras „Gilija“ • Šilalės kraštas
• Naujos knygos • Jono Jurašo spektaklis Montrealyje

Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje paskelbusi Lietuvos nepriklausomybę.

Antroje eilėje, pirmas iš dešinės — Pranas Dovydaitis.

KALINYS 2503...

(Atkelta iš 1 psl.)

je) bei brolis Jonas. Jau 1973 metais jis drauge su vienu kaliniu ukrainiečiu, keletą metų praleidusi šiaurės Uralo gulaguose, nutarė ieškoti mūsų tėvo kapo Gario stovykloje. Į užklausimus dėl jo mirties Vilniaus KGB atsakė: „1942 m. lapkričio 4 d. miręs dėl širdies nepakankamumo“.

Vienas Vilniaus gydytojas sutiko, kad brolis paimtų nedidelę urną, kad į tėvų žemę galima būtų grąžinti bent tėvo pelenus.

Trumpa priešistorija. Vienas karo metais buvęs kariškas politikas gyveno Kijeve ir dirbo gidu-ekskursijų vadovu. Su ekskursija į Ukrainos sostinę pateko mano pusseserė. O kai gidas, sužinojęs, jog čia lietuviai ekskursantai, pasiteiravo, ar kas yra girdėjęs apie profesorių Dovydaitį, pusseserė Rita, pulkininko leitenanto, taipgi daug metų kalėjusio, dukrė, atsakė, kad tai — jos dėdė. Idomus atsitiktinumas: palikęs jai savo adresą ir sužinojęs, kad gyvas yra ir profesorius sūnus Jonas, su juo pradėjo susirašinėti. Po kurio laiko jie iš Vilniaus išskrido į šiaurės Uralą ieškoti tėvo kapo. Jo nerado. Paaiškėjo, kad tą tuomet jauną politinį vadovą, buvo persiuntę į kitą lagerių skyrių už keleto kilometrų, o mūsų tėvą jau buvo suėmę tardymui į Sverdlovsko kalėjimą.

Brolis Jonas perdavė retas nuotraukas seseriai, atvykusiai iš Floridos. Sugrįžusi į JAV, Ona jas įteikė Juozui Girniui, rašančiam labai turiningą, išsamią monografiją apie mano tėvą.

Šios knygos pabaigoje po viena nuotrauka užrašas: „Ši žemė Ga-

Pranas Dovydas 1934 metais.

rio miestelio pakraštyje slepia lietuvių kalinių kaulus. Ant jų kapų pastatytas garažas-pašūre, užversti medžiai. Kasant pašūreli duobes, buvo iškasami kaulai ir kaukolės. Nuotraukos darytos palyginti neseniai...“

Nuotraukų autorius liko nežinomas. Juk tais 1973 metais tokie „eksperimentai“ — ieškoti gulaguose artimųjų palaikų — galėjo baigtis dar viena „koman-

diruote“ į lagerį, kur ketverius metus brolis Jonas jau buvo pabuvojęs.

Baigdamas skyrių „Sovietų okupacijoj“, Juozas Girnius pateikęs mano sesers prisiminimų apie tėvą, rašo: „Nekentęs smurto, despotizmo ir mylėjęs laisvę tapo auka tų, kurie siekia pavergti visa, kas žmoguje laisva ir gražu. Tvirtai tikiu, kad, nu-

marinė jo kūną, jie niekada ne-

turėjo jokios galios ar bent aki-mirksniu buvo užvaldę jo sielą“.

Juozui Girniui pluoštelį atsiminimų apie tėvą parašė ir brolis Jonas. Monografijos autorius Pranas Dovydas pristato kaip „labai artimą žmogų“: „Jis žuvo, nes priklausė šviesiam ir doram, teisingumui ir žmoniškumui mylinčiam pasauliui. Esu įsitikinęs, kad ligi paskutinio atodūso jis tebetikėjo, kad gėris pranašesnis už blogį, kad anksčiau ar vėliau žmogus išsilaisvins iš nužmoginimo spastų, prievartos režimų ir kruvinių diktatūrų“.

Tikroji tiesa apie mūsų tėvo likimą paaiškėjo po 50 metų, tuomet, kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė. Į Vilnių, buvusius KGB rūmus, buvo iškviesta ir mano sesuo Laima. Jai buvo įteiktas storas tėvo bylos aplankas. Jame ir prieš mirtį daryta tėvo nuotrauka...

Paaiškėjo, kad, pabuvęs metus Gario lageryje, jam buvo sudaryta antra byla: esą jis priklausęs lietuvių gelbėjimo komitetui. Be jo, komiteto narių sąrašuose dar buvo ir kitos pavardės: P. Šilbajoris, V. Černeckis, I. Slabšys, A. Pranaitis, I. Sutkus, J. Kubilius, G. Getelšteinis, J. Papečys, A. Ignatavičius, T. Aleknavičius, Alekna, J. Kalėnas, O. Kacenas, S. Šilingas. Kaipgi šis „komite-

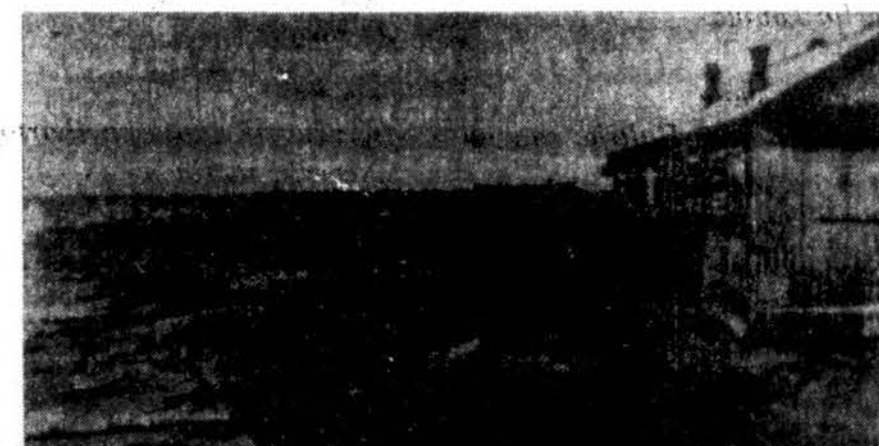
tas“ galėjo padėti gausybei lietuvių, kurie pūsgyviai, išsekę laukė tik mirties. Ne kitokie buvo ir paminėti asmenys... Tėvas Sverdlovsko kalėjime buvo tardomas gana ilgai. Sufabrikuotoje byloje reikėjo naujų aukų: artėjo Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos metinės, o jų išvakarėse būtinai reikėjo atsikratyti jūliausiais „liaudies priešais“, juos sunaikinti.

Viename išrašė iš bylos Nr. 09683 (NKVD Lietuvos TSR), pa-

žymėta, kad Pranas Dovydas, gimęs 1886 metais, lietuvis, Tarybų Sąjungos pilietis, profesorius, kuriam pateikti kaltinimai pagal RTSFSR BK 58-ojo straipsnio antrąjį, ketvirtąjį, dešimtajį ir vienuoliktąjį skirsni, nuteistas. Remiantis RSFSR baudžiamuoju kodeksu, 1942 m. spalio 17 dieną „už aktyvią kovą prieš revoliucinį judėjimą ir antitarybinę agitaciją“ Pranas Dovydas nusipelnė sušaudyti. Jam priklausantį asmeninį turtą konfiskuoti“.

Ši pastraipėlė klaidiai juokina. Eidamas pasitikti savo mirties, jis vis dėlto spėjo perduoti savo kailinukus kitam tardomajam, kurie ir jam buvo nereikalingi... Tad kur tas jam priklausęs turtas? Gal šaukštas ar aliuminio dubenėlis, kurį jam greičiausiai pagal parašą išdavė Sverdlovsko kalėjime? O gal baltiniai, kuriuos reikėjo grąžinti kalėjimo administracijai po nuosprendžio įvykdymo?

Dokumentuose, su kuriais buvo leista susipažinti mano seseriai Laimai, yra ir paskutinės pažymos nuorašas. Joje rašoma, kad aukščiausioji bausmė Pranui Dovydačiui įvykdyta 1942 m. lapkričio 4 d. Sverdlovsko mieste. Nuosprendžio įvykdymo aktas

Gari gyvenvietė Sibire, kur Sosvos upės pakrantėje 1941 metais buvo išlaipinti ištremti lietuviai kaliniai, tarp kurių buvo Pranas Dovydas.

Konclagerio kalinio Prano Dovydačio nuotrauka jo byloje: Nr. 2503. Nuotrauka daryta, Pranui Dovydačiui jau būnant įkalintam Sverdlovsko kalėjime, prieš jo sušaudymą.

saugomas Sverdlovsko srities NKVD pirmojo specialiojo skyriaus archyve, nurodomas ir tomas. Visa tai patvirtinta valstybės saugumo leitenanto Gagarino parašu...

Vėliau šie dokumentai buvo persiųsti į Vilniaus KGB. Appaulė ir melas tęsėsi 50 metų...

Kiek Lietuvai ištikimų žmonių buvo sušaudyta, artimiesiems pranešant, kad mirė nuo vieno ar kito ligų? Sunku suskaičiuoti to genocido padarinius mūsų tautai...

Naujos knygos

• Aleksandras Radžius. RU-
DUO MENULYJE. Eilėraščiai.
Čikaga: Lietuviškos knygos klubas.
1994. Knygos viršelis ir užklandos — Pauliaus Jurkaus. Spaudė „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. 112 puslapių. Kaina — 7 doleriai. Gaunama „Drauge“.

Aleksandras Radžius yra didžiųjų tolimųjų nugalėjimo poetas. Kas kitam atrodo kaip visai neįjungiami dalykai, nes neturi tarp savęs jokio sąryšio, tas Radžiui yra nugalimas atstumas. Žvaigždynas, Paukščių kelias ir sena sodybos pirkia jam pasidaro arti. Partizano mirtis ir žvaigždyno Grįžulo slinkimas nakties metu link žemės jam pasidaro arti. Jis turi sąmonę, kad jo pristatomos realybės yra labai toli viena kitos, tačiau savo kūrybos galia jis randa priemonių tiems toliams nugalėti. Pats tolimųjų sąjungimas tokiu būdu jam pasidaro antgamtinė tikrovė, kurią jis rašo didžiąja raide. Tolių sąjungimo būdu jam daug kas pasidaro prieinama. Jis džiaugsmo ryšiu sujungia mėnulio pilnatį, atsispaudinčią vandenynyje. O mąstydamas apie Žiemos eglę jis pasiilgsta Venecijos kompozitoriaus Vivaldi muzikos.

Iš tolimųjų sąjungimo poetas daro ir svarbių filosofinių išvadų. Tam tikra prasme mes esame kilę iš tolimųjų sąjungimo. Be žemės nebūtų ir mūsų, o be žodžio nebūtų ir žemės, — sako jis. Tačiau ne visus tolius poetas yra nusiteikęs jungti. Jis atsisako jungti vilionės, nes sirenos, sužadėdamas mus, sukuria tik griuvėsius. Kai kurios realios apraiškos kliudo poetui nugalėti tolimas. Tokia tolimoms nugalėti kliūtis yra žmogaus kapas. Jis kliudo mums peržengti atstumą, skiriantį mus nuo mūsų amžinybės. Kai kurios gyvenimiškos tolius, pvz., tokius, kurie skiria šventąjį nuo nusidėjėlio, poetas nugalėjęs labai lengvai. Jam susisiekia nusidėjėlis ir šventasis. Nugalėdamas daugybę mus skiriančių tolių, poetas lengvai nugalėjęs ir tą toli, kuris skiria Dievą ir žmogų. Tačiau šią jungiančią realybę poetas vadina ne keliu, o taku. Tuo jis, berods, nori pasakyti, kad didžių tolių nugalėjimas nėra bendras kolektyvinis reiškinys, bet priklauso nuo atskiro žmogaus žingsniavimo.

Taip apie Aleksandro Radžiaus poeziją rašo leidėjas, jo naujausio eilėraščių rinkinio, išleisto metų savaratoje, proga. Kad Aleksandras Radžius ne tik poetas, bet ir astronomas, jau seniai visi žinome. Ir šie abu jo poleikiai ne tik lietuviškąją raštiją, bet ir mūsų visų bendrą literatūrinę vaizduotę yra išvedę į erdves. Tačiau Aleksandras Radžius dainuoja ne vien apie saulę, mėnulį, žvaigždes ir jų galaktikas. Jis taipgi labai jautriais ir švelniais žodžiais sugeba paliesiti ir savo genties vietą visatoje, jos nueitą kelią, jo paties ir mūsų, jo tautiečių, jo bendrakeleivių erdvėje ir laike, išgyventus momentus, skaudulius, siektą ir nepasiektą ramybę ir laimę ir jos ilgesį. Vasario 16-osios proga skaitytojams pateikiame šitų jo eilėraščių puslapį.

"TVIRTINU"

Sverdlovsko srities NKVD
valdybos viršininkas, valst.
saugumo vyr. majoras
/ BORŠČEV /

Kaltinamoji išvada

TVIRTINU
siūloma skirti bausmę —
SUŠAUDYMAS
Srities prokuroro pavaduo-
tojas ypat. byloms /parašas/
1942 m. balandžio 28 d.

KALTINAMOJI IŠVADA

Dėl ypat. bylos Nr. 09683, dėl
DOVYDAIČIO Prano, Motiejaus sūnaus,
kaltinimo nusikaltimu, numatytu
RSFSR BK str. 58 - I3.

1941 m. birželio 14 d. už kontrrevoliucinę veiklą Lietuvos
NKVD organai areštavo DOVYDAITĮ Praną, Motiejaus sūnų.

Šios bylos tyrimo metu nustatyta, kad DOVYDAITIS P. M.
1922 m. įstojo į katalikišką organizaciją "Katalikų Veikimas"
(KVC), kur aktyviai dalyvavo kontrrevoliucinėje veikloje:
ne kartą pasisakė susirinkimuose ir rašė straipsnius į laikraš-
čius "Ateitis", "Rytas".

(b. psl. I3 - I4, I7, I9)

Nuo 1925 iki 1927 metų buvo Ateitininkų centro komiteto
pirmininku ir vicepirmininku, o nuo 1929 iki 1931 metų buvo
KVC centro komiteto vicepirmininku.

(b. psl. I8)

Nuo 1934 metų iki tarybų valdžios paskelbimo Lietuvoje buvo
"Krikščionių darbininkų sąjungos" centro komiteto vicepirmi-
ninku ir pirmininku, tuo pat metu buvo laikraščio "Darbinin-
kas", leidžiamo "Krikščionių darbininkų sąjungos", atsakin-
guoju redaktoriumi.

Būdamas kontrrevoliucinės organizacijos KVC vadovu, Dovy-
daitis važinėjo po provinciją, darė pranešimus ir skaitė pa-
skaitas, raginančias kovoti su VKP(b) ir revoliuciniu Lietuvos
darbininkų judėjimu.

(b. psl. I4, I9, 22)

1930 metais perskaitė pranešimą Kauno universitete, reika-
laudamas negailėstingos kovos su komunistų partija.

1940 metais Vilniuje atidarė "Krikščionių darbininkų" su-

važiaviną, kuriame buvo priimta rezoliucija, reikalaujanti ne-
gailėstingai kovoti prieš komunistų partiją.

Be to, buvo Krikdemų sąjungos valdybos nariu.

(b. psl. 22)

Apklaustas kaltinamasis Dovydas prisipažino KALTAS dėl
to, kad nuo 1925 iki 1927 metų buvo Ateitininkų aukščiausio-
sios tarybos pirmininku, o taip pat katalikiškosios sekcijos
KVC CK vicepirmininku ir pirmininku, ir nuo 1934 iki 1940 me-
tų buvo "Krikščionių darbininkų sąjungos" CK pirmininku. Da-
rė pranešimus ir skaitė paskaitas, kuriose aiškino ir kriti-
kavo komunistinį mokymą apie religiją (b. psl. 20), ką pa-
tvirtina bylos medžiaga ir, be to, liudija pridėta prie by-
los pažyma iš archyvinės medžiagos.

(b. psl. 22)

Šiuo pagrindu kaltinamas:

Dovydas Pranas, Motiejaus sūnus,
g. 1886 m., kil. iš Runkių km., Vei-
verių valsčiaus, Marijampolės apskrities,
Liet. TSR, lietuvis, TSRS pi-
lietis, nepartinis, išsilavinimas auk-
štasis, profesorius, kilęs iš viduti-
nių valstiečių, neteistas, vedęs;
iki arešto dirbęs savo žemės ūkyje Kau-
no apskrityje, Paprienų km.

tuo, kad prie buržuazinės Lietuvos valdžios ilgą laiką, būda-
mas "Krikščionių darbininkų sąjungos" CK vadovu, profesoriu-
mi ir Ateitininkų aukščiausiosios tarybos pirmininku bei Krik-
demų sąjungos valdybos nariu, aktyviai dalyvavo kovoje su
VKP(b) ir revoliuciniu judėjimu Lietuvoje.

Kaltinamas nusikaltimu, numatytu RSFSR BK str. 58 - I3.
Vadovaujantis RSFSR BK str. 208, tardomąją bylą Nr. 09683 dėl
DOVYDAIČIO Prano, Motiejaus sūnaus, apkaltinimo pateikti per-
žiūrėjimui TSRS NKVD Ypatinajam Pasitarimui ir siūlau: kalti-
namąjį DOVYDAITĮ P.M. nuteisti SUŠAUDYTI.

Surašyta 1942 m. balandžio 5 d. Sverdlovsko.

LTSR NKVD srities valdybos viršininkas / ROZENSTAIN /

"Sutinku": NKVD valdybos tardymo dalies viršininkas,
valst. saugumo leitenantas / SUCHOV /

Aleksandras Radžius

DIENOS IR NAKTYS DEGĖ
(1944–1950)

Kelionės siaubas

Grižulo ratai, Kasiopėja, Erelis jau krinta degdami į žemę.
Sviesu.
Kaimynas žiūri į artėjančias žvaigždes.
(Jis niekada nebuvo matęs žvaigždžių.)
Bet kodėl žemė ir Žemė dreba, ir širdyje netelpa kraujas?
Kodėl anglėja kūnai ir akys?
Kodėl naktis joja drauge su Dūrierio raiteliais?

Nukankintas miestas spokso į mus tuščiais langais, kuriuose
ką tik viešėjo mirtis.
Dar neataušę griuvėsiai ir per klaidą neišvirtusios kolonos
grasina pražūtį aukštyn iškeltais kumščiais.
Eikite, nesustokite.
Ugnikalnio lava arši ir negailestinga.

Aitrus garvežys ir šalta geležis.
Ant platformos tankas, pabėgėlis kaip mes, glaudžia mus.
Grėsmingas ratų ritmas taktą muša.
Vėjas švilpia liūdną gaidą ir gelia kaulus.
Tolsta Lietuva.
Sodybos juodais dūmų stulpais moja sudie.
Vakaro prieblandoje paskutinį kartą suošia Baltija, saugiai
paslėpusi bangose Jūrą ir Kastytį.
Padangę pasiduooda naktčiai ir puošia horizontą kruvina ugnim.
Visa Šiaurė žaizaruoja.
Visa Žemė šaukia: nepalikite manęs!

Alpių drebuly

Sirenos dainuoja kalnų kontinente.
Sirenos sužavėjo prižiūrą Odiseją.
Sirenos vylia kūrčius jūreivius.
Sirenos baigia užkankinti uždusius bėgli.
Viršum debesų dūga spiečius bitinelių ir nešasi
įkaitusį geluonį.
Sirenos. Sirenos, Sirenos.
Norėtusi jų negirdėti.
Norėtus, kad padangė būtų tuščia ir tyli,
kad žemė ir sielos nebūtų griuvėsiai.

Greičiau, greičiau į požemį!
Drėgnos sienos dreba iš baimės.
Gatvė, išėjus iš proto, muša būgną.
Pajodžarga mirtis šoka ir kvatojasi.
Pajuodę kūnai geria ištirpusį asfaltą.

Pavasario sniegas nutirpo kalnuos.
Dūrierio raiteliai nuėjo tolyn.
Nusinešė naktį.
Patekėjo dvi žvaigždės.
Kruvina ir balta.
Maudos šampane žodžiai netikri.
Putoja alium taika nepasirašyta.
O mes? Kas esame mes?
Kada grįšim namo?

Laikinas krantas

Bangos glosto, bangos glamonėja, bangos žaidžia
mūsų likimu.
Supas saulę, supasi mėnulis padangėj.
Kažkas atėmė Nemunui krantus.
Kažkas paskandino gimtąjį kaimą ir namus.
Visoj žemėj vanduo.
Visoj žemėj Atlantas.

Išnyra iš horizonto bokštai.
Milžino skenduolio pirštai.
Krantas.
Ne Masčio ir ne Sruojos.
Geležim ir akmeniu sukaustytas.

Pasitinka savi: šypsos Juozas Laučka.
Kada grįšim namo?

Čia svetingos vėliavos žemė.
Ten išlaisvėjęs dirvonas.
Ten sugrįš žibūrys į sodybą.
Nesugrįš sudegintos jaunystės pelenai.

PARTIZANO MIRTIS

Jau Oriono metas,
spindi baltas laukas.
Grižulas palinkęs
glosto horizontą.
Peršauto mėnulio
kraujas naktį plauna,
ir sugrūbė pirštai
žemėje ledėja.

Jau padangėj blėsta
šviesos ir sietynai,
tik kalneliai žiba
sniego ugnimi.
Nors ant veido krinta
mirštanti snieguolė,
lūpose dar virpa
Viešpaties malda.

SAUSIO 13-OJI

Kraiziai iš naujo pasikartojo.
Neverkė motinos,
nešarojo.
Rožinio sveikamariją
kartojosi...
kartojosi...

Neverkė seserys,
neaimanavo.
Rankom susikabinę
tėviškos dainą
dainavo...
dainavo...

Tanko geležys virpa,
kopdamos sunkiai į kalną,
tankisto pirštai suvirpo,
lauždami šiltą duoną:
mūsų motulė ją kepė,
mūsų sesulė dalino.

Prie barikadų
plieno nereikia,
ugnies tik tiek, kad
rankos sušiltų.
Reikia dar žodžio,
reikia dainos,
kad išsigastų
plienas kovos.

Be žemės
nebūtų mūsų,
be žodžio
nebūtų Žemės.
Viešpatie,
tai tavo Kraujas
aruvena mūsų gatvėmis,
Viešpatie,
tai tavo Kūnas
prikaltas kulkomis prie žemės.

Lengva jums
peršauti jauną krūtį,
lengva jums
tankais sutraikyti kūnus,
bet kaip jūs peršausit
lietuvišką žodį?
Kaip jūs sutraikysit tankais dainą?
Kaip išsproginsite giesmę?
Ji kyla ir kyla vyturėliu,
ir skamba Vilniaus bokštai,
gulėtų ramiai
visas Nemunas gaudžia.

KANČIOS ISTORIJA

Mano tėvas mirė
nesava mirtim,
sesė nesulaukė
rytmečio aušros.
Aš dar gyvenu
nesavu gyvenimu,
ir mane maitina
žemė nesava.

Mano brolis buvo
kankinys be vietos,
kančią saujom gėrė
iš karčių šaltinių.
Jis nerado naktiai
kur galvos priglausti,
nes turėjo mirti
nesava mirtim.

Tik motulė laukė, —
gal pareis per mišką,
į duris pabeldęs,
grįš iš nežinios,
o pati jau ieško,
ieško ir neranda
svetimoj velėnoje
žemės šilimos.

SENĖ KAPELIAI NAKTĮ

Kai sugrįžtu aš Lietuvon,
padangėn kyla Gulbė,
ir suplasnoja ties šilu
senų kapelių vėjas.

Tvora aplūžusi, varteliai,
palinkę tamsūs kryžiai
mieguisti glaudžias prie Sietyno,
zenito žiburėlio.

O koplytelėje suskilęs
Rūpintojėlis rymo.
Jo veidu perbėga šviesa
ankstyvosios Aušrinės.

Ir taip grįžtu aš Lietuvon
po Šiaurės Kryžiumi,
ištroškęs žemės šilimos
šventų kapelių tyloje.

IŠEIVIO ATSIŠVEIKINIMAS

Dabar jau laikas atsisveikinti
su akmeniu, žole ir vandeniui,
kuris senoj Žemaičių žemėj
toks mielas ir brangus man buvo,
kai džiaugsmo upės srovėje
plukdžiau mėnulio pilnatį
ir saulės šviesų veidą.

Jau laikas tart sudie ir pamajuot iš tolo
per vandenynų platumas ir gelmę:
jau senos kojos nebegrįš sodybon,
kur mano broliai, žemės darbininkai,
gyvena, džiaugias ir kartoją
želmens gyvybę ir tą pačią giesmę,
tą pačią maldą rytmetinė.

Reikės užmigt tarp svetimųjų Loudon parke,
reikės per amžius širdyje laikyti
kryžiais žydintį Telšių kalnelį.

GENERACIJOS ŽINGSNIAI

Ateina jie,
mūsų kūnas ir kraujas,
buvusi mūsų jaunystė.
Naujas pavasaris,
naujas žydėjimas.

Ateina jie
pasimti savo dienos
ir žemės savos.
Ją kaip žibančią saulę
jiems atiduodam,
kad mūsų kaulai
gulėtų ramiai
jų pėdose.

Aleksandras Radžius

Mitchell Studio nuotrauka
Baltimore, Maryland

PAVASARIO SODYBA

Ugnies pilna begalybė
Jau spindi tolimas kaimas.
Tarp nullo ir amžinybės
banguoja tėviškos dainos.

Pačiam šviesos sukuryje
mėnulis į rytą sudyla.
Tarp nullo ir begalybės
žaliuoja mano sodyba.

NATIURMORTAS

Yra viena diena
be vakaro, be ryto,
pačiam vidudieny,
pačioj erdvės širdy.

Diena balta be saulės,
mėnulis be nakties,
užmigęs laikrodis
prie žydinčios gelės.

BALADĖ APIE JONELĮ

Buvo Jonelis kvailiukas,
ėjo medžioti žvaigždžių.
Ei, diriam-duriam,
rim-didi-darom,
einam medžiot
žvaigždžių.

Šovė į viena,
šovė į kita, —
Saulė juoda danguj.
Niekas nematė,
kur žvaigždės krito,
ei, darom-diriam-dudu.

Buvo Jonelis medžioklėj.
Kraujavo Mėnulio širdis.
Krito į žemę
cinga-licin
šukės lin-ciu-ga
stiklų.

MĖNULYJE RUDUO

ne toks, kaip lapo krintančio kelionė,
ne toks, kaip šalančio vandens padangė,
ne toks Mėnulyje ruduo.
Dėl to, kad manyje ruduo,
dėl to, kad aš ruduo.

Kažkas pakando vaisių
pačioj dangaus viršūnėj,
kažkas sudaužė langą
virš mano margo sodo,
kažko prigeso žvaigždės
viršum sidabro stogo,
ir štai, — many ruduo,
aš pats esu ruduo,
Mėnulyje ruduo.

KORNETO RILKĖS DIENA

Von Langenau paklausė:
„Ar tu naktis?“

Pabudo Kasiopėja
ir baltas Šiaurės kryžius:
„Ar aš naktis?“

„Taip, naktis“, atsakė
lašėdamas mėnulis
į Nemuno bangas.

„Taip, naktis!“ suriko
išjodamas kornetas
į plazdančią visatą.

O buvo jau diena,
visoj galaktikoj diena,
pražydusi ugnim.

CITATA IŠ KARALIŲ KNYGOS

(3 Kar. 19, 11-13)

Viešpaties nebuvo
vėjo gūsyje,
Viešpaties nėra
žemės sudrebėjime,
Viešpaties nebus
ugnyje.

Tik po ugnies
tyliam slėpėjime
ir po žemės
švelniam virpėjime,
po vėjo ošime,
nužemintos širdies
akių tylėjime
būk, Viešpatie, anga
Horebo oloje.

MIRTIES LAUKIAMAJAM

Tyli mėnulio malda
dienos paskutinės aušroj.
Žvaigždynų žalių
surast negaliu,
visatoj baltoji
tyli, kaip mėnulis, malda.

Ir džiaugsmas tylus,
ir laimė tyli,
jau sminga erdvė širdin.
Palieku tavo
sekunde vienai
tylioj, kaip mėnulis, maldoj.

REINKARNACINIS CIKLAS

Žalias Viešpats
medį palietė pirštu,
oras liejosi it vynas.
Ir vėl į juodžemį grįžtu,
kadaisė žemėj gimęs.

Linguoki, vėjau, mano šaka,
žaliom akim lapelį,
jau Viešpats stovi šalia tako,
mane nuo žemės kelia.

ŽADĖTAS POILSIS

Šilta sieroji žemė,
jaukūs jos namai.
Beldžias į duris,
prašosi delčia
poilsio ramaus
saulės amžinybėj.

Gera sieroji žemė,
sodyba po šaknim.
Aplink žvaigždėtos pievos,
medus ir dobilėliai
ir ilsisi delčia
saulės amžinybėj.

Iš Aleksandro Radžiaus naujausio
eilėraščių rinkinio Ruduo mėnulyje
(Čikaga: Lietuviškos knygos klubas,
1994).

„Šilalės kraštas“ — nauja kraštotyros knyga

JURGIS GIMBUTAS

Lietuvoje pagausėjo knygų — kraštotyros straipsnių rinkinių. Tokia nauja knyga yra *Šilalės kraštas*, I, (Vilnius: Lietuvos kraštotyros draugija, 1994), 416 puslapių, iliustruota, tiražas — 3.000. Redakcinės kolegijos pirmininkas Stasys Skrodenis, sudarytojas Edvardas Vidmantas, redaktorius Aleksandras Šidlauskas, dailininkas Vladas Liatukas. Bibliografinė kortelė duoda toki aptarimą: Knygoje pateikiami atskiri archeologinių tyrinėjimų duomenys, nušviečiami XIX-XX a. krašto įvykiai, miestelių ir bažnyčių istorija, pristatomi žymieji šilališkiai bei Karšuvos žemės kultūros ir istorijos paminklai.

23 autoriai skelbia 40 straipsnių. Didžiausias įnašas pedagogo Vlado Statkevičiaus, kurio kitas veikalas *Šilališkiai — darbai ir papročiai* jau buvo aptartas *Drauge* 1992 metais. Dabar šis autorius nagrinėja geografią, siekia proistorę, supažindina su tautodailininkais. Šilalės rajonas plyti tarp Plungės, Telsių, Kelmės, Tauragės ir Šilutės rajonų. Plotas 1.188 km², tad mažesnis už daugumą kitų rajonų. Čia yra ir pati aukščiausia Žemaitijos kalva Medvėgalis, 234 m virš jūros lygio. Svarbiausia upė Jūra.

Kitas produktus autorius yra Kazys Misius, su 4 įspniais. Jis rašo apie Stasi Gira (Girskį) ir Steponą Darių (Jucevičių). Jų abiejų tėviškes yra Šilalės rajone. Kiti Misiaus straipsniai skirti 1863–1864 metų sukilimui ir lietuvių spaudos draudimui tame

krašte. Daugiausia Misiaus fotografijomis iliustruota visa knyga, tik jos galėtų būti didesnės.

Miestelių ir bažnyčių istorijai skirti 7 straipsniai. Išsiskiria Edvardo Vidmanto „Nepaprastas vyskupo M. Paliulionio 1886 m. vizitas į Šilalę“ ir „Katalikų

dvasininkijos priešinimasis caro valdžiai“. Vytautas Jogėla atgaivino reikšmingą senieną, mažai kam žinomą kūrinių: „Vincetas Juzumas ir jo Žemaičių vyskupijos istorija“. Kun. Juzumo veikalas yra iš eilės trečioji Žemaičių vyskupijos istorija, po

Stanislovo Čerskio ir vyskupo Motiejaus Valančiaus. Parašyta tarp 1881–1900 metų. Savo lietuvišką rankraštį autorius atidavė Juozui Tumui-Vaižgantui, o pastarasis perdavė Lietuvų mokslo draugijai. Išsaugotas. Dabar Jogėla atrinko iš Juzumo istorijos Šilalės rajono miestelių ir bažnyčių istorijas ir paskelbė šioje *Šilalės krašto* knygoje, iš viso 40 puslapių. Tuose senuose tekstuose randu, kad mano prosenelis Viktoras Martynas Gimbutas 1828 metais pastatė Vizbarų dvare (prie Didkiemio) koplyčią, nes buvęs „paragintas šv. Martyno“.

Kalbininkas Vladas Grinaveckas filologiškai nagrinėja „Laukuva, laukuviškius, Laukuvos šnektą“. Kiti rašo apie tarpukario gyvenimą Šilalėje, Kvėdaruose, Pajūryje. Pastarajame miestelyje buvo pranciškonų vienuolynas, įkurtas geradarijo amerikono Kazimiero Nausėdos 1935 metais padovanotose namuose. Paminklams ir kryžiams skirti 6 straipsniai, 65 puslapiai. Aldona Gedvilienė gana išsamiai supažindina su „Atgimimo paminklais“. Tai yra nauji, po 1990 metų statyti, ir senieji atnaujinti ar atstatyti miestelių bei kapinių paminklai.

Knygos pabaigoje pateiktos gausios asmenvardžių ir geografinės rodyklės, parengtos Kazio Misiaus ir Edvardo Vidmanto, iš viso 27 puslapiai. Viršelius papuoštas senaisiais žvingių ir Kvėdaros herbas. Antrajame viršelyje išspausdintas vos įskaitomas lankytinų vietų žemėlapiukas su daugybe vietovardžių. Jeigu ši knyga pažymėta pirmuoju tomu, tai lauktinas antrasis.

Klaipėdos choras „Gilija“

JULIJA GYLIENĖ

Mes labai džiaugiamės neeiliniais savo tautiečių pasiekimais pasaulio mene, literatūroje, teatre, muzikoje, sporte. Štai praėjusių metų lapkričio 10-13 dienomis Graikijoje, Atėnuose, vyko penktasis tarptautinis chorų festivalis ir konkursas „Polifonia Athenaeum“, kuriame Klaipėdos muzikos centro muzikinis choras „Gilija“, vadovaujamas Remigijaus Songailos, mišrių chorų grupėje, iš 52 dalyvavusių chorų, laimėjo pirmą prizą ir aukso medalį. Tarp kitų, privalomas kūriny buvo Anton Bruckner „Ave Maria“. Konkurso jūry komisijoje buvo Europos chorų asociacijos nariai, tarptautinių festivalių ir konkursų organizatoriai.

Klaipėdos choras „Gilija“ jau ne pirmą kartą garsina Lietuvos vardą pasaulyje. Choras yra paruošęs daugiau negu 500 koncertų, tapęs daugelio chorų konkursų laureatu. Įsimintini respublikiniai Stasio Šimkaus chorų konkursai, kuriuose „Gilija“ buvo pirmųjų vietų laimėtoja (1987, 1989 metais), respublikiniame chorų konkurse Kaune „Dainuoja Lietuva“, (1987), liaudies dainų konkurse Jonavos (1980). Tačiau didžiausi „Gilijos“ laimėjimai tarptautiniuose konkursuose tai 1990 metais Bela Bartok chorų konkurse Vengrijoje; 1991 metais Barcelonoje, Ispanijoje, „Gilija“ laimėjo polifonijos ir folkloro konkursuose dvi trečiąsias vietas. 1993 metais Wales iš 24 valstybių chorų „Gilija“ laimėjo penktąją vietą. Taipgi su dideliu pasiekimu koncertavo Vokietijoje, Anglijoje, Čekijoje bei Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Rusijoje.

ir darbai — šieno grėbimas, rugių pjovimas — atminties šviesoje praradę savo buitinę prasmę, virsta kalbėtojų reikšmingais sakraliniais simboliais. Tas tėviškės daiktų išlaisvinimas iš mirties grandinių, ar geriau pasakius, mėginimas tai padaryti, geriausiuose Julijos Švabaitės eilėraščiuose skaitančiam sublyksį kaip reta ir siektina upatybė. Žmogus — kaip juntanti ir mąstanti būtybė — pasmerkta praiečiai ir todėl, net jau man, didis ir gražus yra tas, kuris nuolat dvasios akimis žvelgia į savo tėviškę, į jos darbus ir daiktus, be atvangos mėgina jausti save Tėviškės kontūruose.

Tačiau atvyrosi patriotinės retorikos Julijos Švabaitės eilėraščiuose nerasin, jai svarbiau yra išsaugoti intymų santykių su skaičiuojamais ir kalbėjimo pobūdį, siekimas pokalbio, išsakyti, sukaupyti ir įsiklausinti į pašneko, kuriam irgi galėtų būti svarbus subjekto išgyvenimai ir kurie skaitančiam primintų jo paties pojūčius ir sukeltų emocinį atsaką.

Julijos Švabaitės poezija nerafinuota. Reiklesnė akis gal pasigirstų atidomai kompozicijai ir stiliui ar formai. Tačiau poetė niekad ir nesilygiavo į Alfonso Nykos-Niliūno elitariusius siekius ar klasikinę Henriką Radauską strofą. Jai svarbiau buvo išsakyti tai, ką juto jos širdis, galvojanči apie Sibiro kūdiki, žaislus iš sniego, pasisakyti, kad ji nelieka abejinga skausmui, kentėjimams, praradimams, kad ji bando atlikti savo misiją šiame pasaulyje.

Antanas Masionis. ATEITININKŲ DVASIA NEPALŪŽO. Čikaga: „Ateities“ leidykla, 1992 m. Viršelis — Jono Kuprio. Spaudė „Draugo“ spaustuvė, Chicago, Illinois. 214 puslapių. Gaunama „Drauge“. Kaina — 10 dolerių.

Remigijus Songaila, Atėnuose laimėjęs premiją ir aukso medalį.

joje, Ukrainoje. 1994 metų vasarą „Gilija“ dalyvavo Lietuvos dainų šventėje, Vilniuje, kur chorų konkurse laimėjo trečią vietą.

„Gilijos“ repertuaruose dominuoja senoji chorinė muzika, lietuvių bei pasaulio kompozitorių klasikų, o taipgi ir šiuolaikinių dvidešimtojo amžiaus kompozitorių kūrinių. Choras yra atlikęs kai kuriuos kantatinio-oratorinio žanro kūrinius: Cherubini „Requiem“, Vivaldi „Gloria“, Schubert'o mišias „G-Dur“, J.S. Bach'o kantatą „Actus Tragicus“, M. K. Čiurlionio kantatą „De Profundis“, Mozart'o kantatą „Davide Penitente“, Juozo Žilėvičiaus kantatą „Vytautas Didysis“, Bruckner'o „Requiem“ ir kt. Kai kuriuos šiuos kūrinius „Gilijos“ choras atliko kartu su žymiuoju Lietuvos kolektyvu — valstybiniu kameriniu orkestru, vadovaujamu prof. Sauliaus Sondeckio. Taipgi Atėnuose, kartu su

Graikijos nacionaliniu simfoniniu orkestru „Gilija“ atliko Beethoven'o Devintąją simfoniją.

Remigijus Songaila gimė 1949 m. spalio 27 d. Vilniuje, 1967 metais baigė M. K. Čiurlionio meno mokyklą, dirigavimo klasę, 1972 metais — Lietuvos muzikos akademiją, 1975-1977 metais Sankt Peterburgo aspirantūrą, stažavosi operinio — simfoninio dirigavimo fakultete. Šiuo metu docentas Remigijus Songaila ruošiasi profesoriaus laipsniui. Su žmona Violeta augina dukrą Vilma.

Remigijus — Stasės Draugytės-Songailienės sūnus. Ji, būdama našle, nelengvomis Lietuvos gyvenimo sąlygomis visas savo jėgas atidavė sūnui jo kelyje į muzikos mokslus.

Remigijus Songaila su savo chorą „Gilija“ laukia pakvietimo į USA, tikėdamasis nuoširdžios mecenatų globos.

Scena iš Montrealyje 1994 metų pabaigoje National Theatre School pastatytos Henrik Ibsen'o dramų „Liaudies priešin“, kurią režisavo Jonas Jurašas: virdurys R. H. Thomson (Stockman), apsuptas miestelėnų.

Ibsenas pagal Joną Jurašą Montrealio scenoje

Praėjusių metų gruodžio mėnesį Monument National teatre, Montrealyje, Kanadoje, su dideliu pasiekimu buvo statomas Jono Jurašo režisuotas 19-ojo šimtmečio norvegų dramaturgo Henrik Ibsen (1828-1906) dramų „En folkfiende“ (Liaudies priešin), angliškai vadinamos „An Enemy of the People“, spektaklis.

Šiame Ibsen'o veikalas, kuris daugeliui žiūrovų krenta į akis kaip stebėtinai šiuolaikinis, nors jis buvo parašytas 1882 metais, idealistiškai nusiteikęs daktaras, vardu Stockman, jaučiasi priverstas paskelbti, kad vietinio kurorto vandenys yra užteršti. Bet jo paties brolis, miestelio burmistras ir kurorto direktorių tarybos pirmininkas, suktais būdais įstengia reikalą nutildyti ir apsaugoti miestelio ekonominę padėtį. Del to „liberalių pažiūrų“ miestelio laikraščio redaktorius atsisako spausdinti gydytojo atidengimus. Stockman'as vis vien viešai paskelbia savo nuomonę, bet savo karjeros kaina. Miestelėnai atsiskaita prieš jį. Jo šeima persekiojama. Išdažomi jo namo langai.

Kanadiečiams šis Ibsen'o parašytas visuomenės puvimas vietinės, miesto politikos plotmėje pasirodo nepaprastai savalaikiškas, kadangi jie pasinėrę į

debatų, kokia dauguma reikalinga, kad buvo patvirtinta Kvėbeko nepriklausomybė. Jiems yra kerintis reiškinys išgirsti balsą iš devynioliktojo šimtmečio, teigiantį, kad tiesa nėra vien tik žaidimas skaičiais.

Ibsen'o „Liaudies priešin“ režisieriaus Jono Jurašo pastangomis Monument National teatre buvo perkeistas ir uždegantis, jaudinančias vaizdinę poeziją. Nors pagrindinė (Stockman'o) rolė spektaklyje vaidina žymusis Toronto aktorius R. H. Thomson, tikroji pastatymo žvaigždė yra Jonas Jurašas, rašo Montrealio laikraščio *The Gazette* dramų kritikas Pat Donnelly (1994 m. gruodžio 16 d.). Jurašas ne per seniai padarė kitą stebuklą Toronte, paversdamas Ariel Dorfman'o nykią dramą „Death and the Maiden“ į didelį kanadiečių scenos laimėjimą.

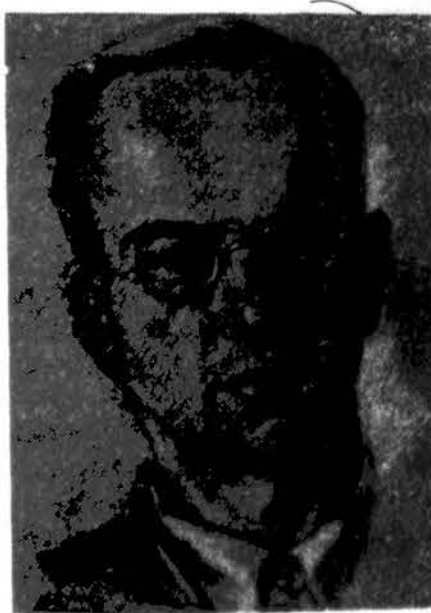
Čia turime sąvokų valdomą teatrą, kuriame choreografinės ir scenografinės išraiškos meistro. Aktoriai — net ir Thomson jų tarpe — tėra tik įrankiai režisieriaus amatui. Viso to rezultatas — žerintis, vėsus ir tamsus spektaklis. Aplamai paėmus, tai susimastyti verčiantis pastatymas labai sunkaus vaidinimo, saiko teatro kritikas Pat Donnelly.

Naujos knygos

Karibų jūroje

Ką tik baigiau skaityti knygą. Šiais laikais knygų skaitymas yra vis retesnis užsiėmimas, pirmenybė tenka televizijai, kai patogiausiai išsitiesus ant sofos gali išgyventi įvairių netikėtumų kupiną valandą, nes dabartinis žmogus yra daug nekantrus ir reiklesnis, negu buvo prieš televizijos amžių.

O tačiau man dabar vis dažniau užsina noras paskaityti ką nors artimo savo pačios seniems išgyvenimams, svajonėms, abejonėms ir prisiminimams.

Algirdas Gustaitis. V. K. Jonyno piešinys

Šį kartą paėmiau į rankas Algirdo Gustaitis knygą *Karibų jūroje*. Buvo aišku iš pavadinimo, kad tai bus smulkus atostoginių kešionių aprašymas, o kadangi tose padangėse nebuvau buvusi, tai tikėjau tik smulkaus vietovėlių aprašymo ir stiprių nuomonių. Mano galvosena greitai pasikeitė, nes čia radau daug platesnį akiratį, aprašomą ne „kirvio“ rankos, bet su atvira širdimi ir bandymu suprasti tų, taip kitokių vietovių, daugiausia indėnų kilmės gyventojų sampratą.

Kaip susikūrė pasaulis? — Dažnai užgula ta pati mintis. Netgi

tikint į Aukščiausią, vis vien pasaulis yra pilnas paslapčių ir klausimų. Nes tam tikros celės, susijungusios, gal ir galėjo padaryti gyvybės pradžia, bet iš kur tada atsirado sąžinė? Tam iki šiol nerandu grynai gamtiško atsakymo.

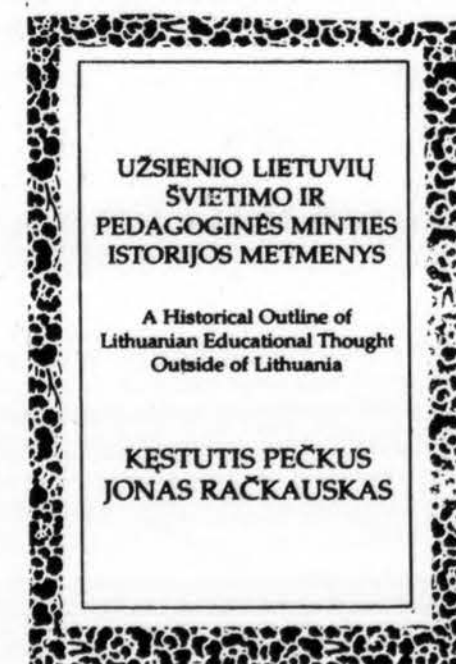
Bet grįžkime prie Algirdo Gustaitis knygos. Čia pradeda nuo daug kam nematyto Miami, iš kur išskrendama. Aprašyta labai įdomiai, kad nejučiomis ir pati įsijungiu į pergyvenimų upę. Apie praskrendamas vietoves paduodama daug žinių, tiek apie gamtą, tiek apie žmones, išvardijamos gyvulių rūšys, augmenija.

Štai ir Guadalupė, įspūdis ne koks, net šaligatvių nėra. Tačiau autorius papasakoja ir krašto istoriją, ir apie jį valdžiusius prancūzus, karibų indėnus, Kristupą Kolumbą. Toliau Saint Vincent sala, daug nuotraukų, iš ten į Grenadą, kur komunistams nužudžius jų prezidentą, į konfliktą prezidentas Ronald Reagan įtraukė ir JAV-bes. Skaitant apie gyvenimą tose salose ir įdomu, ir liūdna.

Toliau apie Amazonę ir Braziliją, apie tai jiems kalbėjo gamtininkas, įpindamas indėnų legendas. Net ir apie tokį juokingą atsitikimą, kad sykį buvęs Amerikos prezidentas Jimmy Carter nebuvo įleistas į restoraną, nes buvo be kaklaryšio...

Rūta Kleva Vidžiūnienė

• Kęstutis Peckus ir Jonas Račkauskas. UŽSIENIO LIETUVIŲ SVIETIMO IR PEDAGOGINĖS MINTIES ISTORIJS METMENYS. Čikaga: Lituanistikos tyrimo ir

studijų centras, 1995. 78 puslapiai. Kaina — 5 doleriai su persiuntimu. Gaunama: Lithuanian Research and Studies Center, 5600 South Claremont Avenue, Chicago, Illinois 60636-1039.

Ši gausiai dokumentų atspaudais ir fotografijomis iliustruota knyga nušviečia daugelio mūsų tautiečių pokario Vokietijos pabėgėlių stovyklose pereitą „vargo mokyklą“ kelią. Ji bus įdomi ir buvusiems kolininkams ir jų pasižventusiems mokytojams. Taipgi duodama įžvalgi užsienyje augančio lietuvių mokyklinio jaunimo ugdymo problemų analizė. Yra ir plati veikalo santrauka angliškai. Abu autoriai — pirmasis iš Vilniaus Pedagoginio universiteto, kitas JAV mokyklų auklėtinis — yra pasižymėję pedagogai ir auklėjimo istorikai.

• Julija Švabaitė. ŽIEMOS ERŠKĖTIS. Eilėraščiai. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1994. Viršelis ir skyrių nuotraukos — brolių Algimanto ir Mindaugo Černiauskų. Įvadas — Julius Kelerio. Spaudė „Draugo“ spaustuvė, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois. 88 puslapiai. Kaina — 7 doleriai. Gaunama „Drauge“.

Tai septintoji poetės, prozininkės ir vaikų literatūros rašytojos Julijos Švabaitės-Gylienės knyga, išleista 1994 metų pabaigoje. Apie Julijos Švabaitės poetinę

vaizduotę savo įvade šiam jos naujausiam eilėraščių rinkiniui, pavadintame „Žaislai iš sniego: impresijos apie Julijos Švabaitės poeziją“, jaunas Lietuvos poetas ir literatūros kritikas Julius Keleras šitaip rašo:

Julijos Švabaitės eilėraštis ateina iš kasdieninės kalbos, iš tolimų skaudžių prisiminimų ar galvojimų, kurie prasiuria pro viską, kas jam nėra svarbu šiame pasaulyje. Kaip karo metų pavargėlis jis klajoja tarp pokario Reutlingen, Kazlų Rūdos, Alvito, Vilkiškio, Vilniaus, bandydamas nutraukti užmaršties skraistę, bent paliesti neteisėtingai mirusių kaktas, išduotų ir neištėintų, palūžusių ir nepakilusių, pasmerktų ar pasmerkusių save tremties žemei. Su amžina gėla savo vaikystės ir jaunystės pasauliui, su visa tuo, kas yra ar buvo egzistenciškai nepakartojama, unikalų, trapu, kas yra pranykę, sudužę ar sudažyti. Julija Švabaitė, kaip tikriausiai ir kiekvienas kuriantis žmogus, siekia realizuoti tai, ko negalėjo realizuoti gyvenimas, kuris pats savaime yra ir begalinė vertybė, ir tuo pat metu — ribų neturinti iliuzija su nuolat atverto horizontu. Eilėraštis tampa vertybinės iliuzijos gimties vieta: čia viskas tampa imanoma. Andainykščiai aplinkos daiktai — piktžolės iš bulvių daržo, naščiai, seklyčia, mirtos ir oleandrai, aviliai ir serbentai —

